

Krzysztof Gajewski

Od nostalgii do eksploatacji (i z powrotem) : rzut oka na topikę PRL-owską w tekstach kultury elektronicznej

Teksty Drugie : teoria literatury, krytyka, interpretacja nr 3 (141), 317-328

2013

Artykuł został opracowany do udostępnienia w internecie przez Muzeum Historii Polski w ramach prac podejmowanych na rzecz zapewnienia otwartego, powszechnego i trwałego dostępu do polskiego dorobku naukowego i kulturalnego. Artykuł jest umieszczony w kolekcji cyfrowej bazhum.muzhp.pl, gromadzącej zawartość polskich czasopism humanistycznych i społecznych.

Tekst jest udostępniony do wykorzystania w ramach dozwolonego użytku.

Przechadzki

Krzysztof GAJEWSKI

Od nostalgii do eksploatacji (i z powrotem).
Rzut oka na topikę PRL-owską
w tekstach kultury elektronicznej

Ślady, reminiscencje, pogłosy, reinterpretacje, karykatury, apokryfy¹ świata Polskiej Rzeczypospolitej Ludowej we współczesnej kulturze polskiej pokazują, w jakiej mierze Polacy żyją historią, w szczególności tą najnowszą. W mniejszym lub większym stopniu dotyczy to i innych nacji mających za sobą doświadczenie którejs z mutacji realnego socjalizmu czy komunizmu². Odwołania do PRL pojawiają się w języku prasy codziennej³, w wypowiedziach polityków, w mowie potocznej, w dyskursie feministycznym⁴, w języku młodej literatury⁵, w kodzie kultury masowej⁶.

1 Określenie to w tym kontekście zostało użyte przez Zuzannę Grębecką w: *tejże Między śmiechem a nostalgią. Powroty do komunistycznej przeszłości*, w: *Popkomunizm: doświadczenie komunizmu a kultura popularna*, red. M. Bogusławska, Z. Grębecka, Wydawnictwo Libron-Filip Lohner, Kraków 2010, s. 331.

2 Zob. *Popkomunizm...*

3 T. Żukowski *Lewica i PRL w dyskursie głównego nurtu*, w: *Opowiedzieć PRL*, red. K. Chmielewska, G. Wołowicz, Wydawnictwo IBL PAN, Warszawa 2011.

4 A. Mrozik *Akuszerki transformacji. Stosunek do PRL-u jako element polityki tożsamości polskiego feminizmu po 1989*, w: *Opowiedzieć PRL...*

5 B. Starnawski *Próby języka przelomu (na podstawie prozy Sławomira Shutego)*, w: *Opowiedzieć PRL...*

6 Zob. *Popkomunizm...*

Zauważyli to zarówno literaturoznawcy, jak i historycy⁷. Niniejsza rozprawa obiera za swój przedmiot całokształt odniesień do historii, kultury, polityki, produkcji przemysłowej oraz życia codziennego PRL pojawiających się w dostępnych za pośrednictwem Internetu tekstach kultury elektronicznej⁸ – kultury słowa, obrazu i dźwięku elektronicznego. Nawiązania te tworzą dające się uporządkować uniwersum i składają się na zarys pewnej topiki, „składu podręcznego”⁹, organizują się wokół pewnych centrów semantycznych, podobnych do antycznych miejsc wspólnych (*topoi koinoi*), tworców z pogranicza sztuki retorycznej i literatury, wygodnych narzędzi do opisu kultury popularnej oraz kultury masowej.

Tak ujęta tematyka ma stosunkowo krótką tradycję w polskiej nauce o literaturze¹⁰. Specyfika ujęcia zastosowanego w niniejszej publikacji polega na próbie pokazania ewolucji, jakiej sztafaż PRL-owskich motywów uległ w ciągu tych niewielu lat powszechnego dostępu do słowa elektronicznego. Korpus powstał w wyniku przesłedzenia pierwszych pięciuset wyników wyszukiwania przeprowadzonego za pomocą witryny google.pl dla fraz „PRL” oraz „Polska Rzeczpospolita Ludowa”. Spośród znalezionych stron zostały wybrane te, których tematyka głównie bezpośrednio nawiązuje do PRL. Wykluczone zostały zatem dokumenty, w których podane frazy pojawiały się w sposób incydentalny: gdzie tematyka PRL nie stanowiła dominanty semantycznej całości, jak w przypadku *Encyklopedii PWN* lub artykułu na portalu informacyjnym, bądź skrót PRL nie odnosił się do Polskiej Rzeczypospolitej Ludowej (a np. do *Polish Radio London*, *Preferred Roaming List* etc.). Dlatego też w poniższych rozważaniach nie znalazły się odniesienia do haseł „Polska Rzeczpospolita Ludowa” z Wikipedii i z Nonsensopedii czy do artykułów z serwisu histmag.org, nie ma w nich również wzmianki o obszernie udokumentowanym w Sieci eksperymencie „Nasz mały PRL”. Z drugiej strony pominięte zostały portale społecznościowe mlodelata.pl i mojecudownelata.pl, a także forum „Polska Centrala Miłośników Lat 80-tych”, choć tematyka tych witryn w całości daje się określić jako PRL-owska. Jest to jednakże PRL bez PRL-u, gdyż ani sam skrót, ani jego rozwinięcie nigdzie w tytule, podtytule lub w opisie strony się nie pojawiają. Ograniczenie do wyżej wymienionej liczby przeglądanych rezultatów wyszukiwania było motywowane tym, że dalsze przeszukiwanie nie prowadziło do rozbudowy korpusu.

⁷ *Obrazy PRL. O konceptualizacji realnego socjalizmu w Polsce*, red. K. Brzechczyn, Instytut Pamięci Narodowej – Komisja Ścigania Zbrodni Przeciwko Narodowi Polskiemu, Poznań 2008.

⁸ Termin „kultura elektroniczna” można uznać za analog nazw takich jak „kultura piśmienna”, „kultura pisma” czy „kultura druku”.

⁹ E.R. Curtius *Literatura europejska i łacińskie średniowiecze*, przeł. A. Borowski, Universitas, Kraków 1997, s. 86.

¹⁰ M. Brzostowicz-Klajn *Socrealizm w sieci*, w: *Tekst (w) sieci. Literatura, społeczeństwo, komunikacja*, red. A. Gumkowska, Warszawa 2009; Z. Grębecka *Między śmiechem a nostalgią...*

Gajewski Od nostalgii do eksploatacji (i z powrotem)

Wskutek zastosowania powyższej procedury powstała lista 50 witryn internetowych spełniających założone kryteria¹¹. Liczba ta ma charakter umowny. Już w trakcie prac nad zagadnieniem kilka adresów URL przestało działać lub zostało połączonych z zupełnie nową zawartością, co jest zjawiskiem zupełnie naturalnym w „wieku dostępu”¹².

Metoda klasyfikacji

Każdy z odnalezionych dokumentów podlegał kompleksowej analizie. Oznacza to, że strony były przeglądane w całości, choć niekoniecznie zostały poddane lekturze *in extenso*. Starano się przejrzeć także wszystkie podstrony, gdyż daje to pojęcie o całościowym charakterze komunikatu. Do analizy zebranego materiału zastosowano następujące kryteria:

1. podstawa technologiczna
 - 1.1. rozwiązanie autorskie:
 - a) ściśle autorskie,
 - b) generator stron WWW (np. FrontPage);
 - 1.2. kreator stron WWW (konto w serwisie hostingowym);
 - 1.3. system zarządzania treścią (CMS);
2. mechanizmy społecznościowe, przynależność do Web 1.0 lub 2.0;
3. praca amatorska/profesjonalna;
4. sektor prywatny/pozarządowy/państwowy;
5. gatunek interfejsu: strona domowa, strona tematyczna, galeria foto/wideo, sklep, blog, *fanpage* etc.;

¹¹ Korpus w porządku alfabetycznym (dla przejrzystości pomijam oznaczenie protokołu „http://” oraz prefiks „WWW”): auta-prl.pl, czar-prl.blogspot.com, czarprlu.pl, czasyprl.com, czasyprl.123hosting.pl, czerwonywieprz.pl, etykietkiprl.republika.pl, facebook.com/pages/Gospoda-PRL/138284819539754, facebook.com/pages/klubokawiarnia-prl/360441442868, galeriaprl.com, inprl.pl, komunizm.eu, kultoweauta.pl, ladniej.uwb.edu.pl, legendy-prl.pl, motobazar-prl.pl, motocyklewprl.blogspot.com, motolegandyprl.pl, muzeumdobranocek.com.pl, muzeumdobranocek.pl, muzeumprl-u.pl, muzprl.pl, oberza-prl.pl, opozycjaprl.pl, pamiatkiprl.bartlomiejspeth.com, pamietaniepeerelu.karta.org.pl, pamietaniepeerelu.pl, peweks.blogspot.com, polska-peerelu.blog.onet.pl, polskaludowa.blogspot.com, polskaprl.rejtravel.pl, prl.cba.pl, prl.futre.pl, prl.gda.pl, prl.republika.pl, prl.wroc.pl, prl998.pl, prlpub.pl, prlwpomnienia40latka.blogspot.com, propaganda-prlu.bartlomiejspeth.com, qprl.nowemedia.info, rozwoeokularyprl.wordpress.com, samochodyprl.blox.pl, seriale-prl.blogspot.com, spodlady.com, swiadkowieprl.pl, utahe.pl, warszawaprl.blogspot.com, wspomnienieprl.blogspot.com, zabawkiprl.pl (dostęp: 26.02.2013).

¹² J. Rifkin *Wiek dostępu: nowa kultura hiperkapitalizmu, w której płaci się za każdą chwilę życia*, przeł. E. Kania, Wydawnictwo Dolnośląskie, Wrocław 2003.

Przechadzki

6. funkcja przekazu, wedle której można wyróżnić komunikat autoteliczny, heteroteliczny i epifenomenalny;
7. tematyka i sposób jej przedstawienia oraz ewokowana topika.

Przedstawione kryteria są w dużej mierze niezależne, są możliwe niemal dowolne ich kombinacje.

Zgodnie z McLuhanowskim założeniem, że nośnik przekazu odgrywa czynną rolę w kształtowaniu semantyki komunikowanych treści, wzięto pod uwagę uwarunkowania technologiczne, w szczególności rodzaj oprogramowania, które umożliwia funkcjonowanie strony internetowej. Pozwala to określić z większym prawdopodobieństwem czas powstania strony, kompetencje komunikacyjne autora, jak również jego samodzielny wkład w sposób sformułowania przekazu.

Szerszego komentarza wymaga kryterium funkcji przekazu. Poniżej zostanie ono wyjaśnione oraz zilustrowane przykładami.

Komunikat autoteliczny

Tego rodzaju przekaz nie spełnia żadnej funkcji zewnętrznej. Racja jego istnienia nie wymaga osobnego umotywowania, jest on autonomicznym celem samym w sobie. Może pełnić funkcję informacyjną czy ludyczną, ale uwagę odbiorcy koncentrować ma na sobie, nie odsyła do żadnego zjawiska zewnętrznego. Taki byłby serwis internetowy „PRL 998”¹³ – rozbudowana, przedstawiona z dbałością o estetyczne walory przekazu, obfitująca w fotografie i techniczne detale historia pożarnictwa w PRL. Inny przykład komunikatu autotelicznego to witryna „Kultura PRL-u”¹⁴, z podtytułem „Historia PRL w obrazkach”. W formie galerii zdjęć przedstawiono tu świat PRL-owskiej konsumpcji, a więc kultura została w przeważającej mierze ograniczona do sfery produkcji przemysłowej. W menu znajdujemy takie działy jak „Wina PRL”, „Kosmetyki-chemia PRL”, „Papierosy PRL”, „Odzież & Dodatki”, „Technika PRL”, „Zabawki PRL”, choć również „Plakaty PRL” czy „Miasta w PRL”. Stworzona przy pomocy generatora stron witryna odznacza się wszelkimi własnościami produktu amatorskiego, dzieła osoby niewykwalifikowanej, o czym świadczy brak dbałości o elementarną estetykę przekazu pod względem graficznym i językowym. Towarzyszy temu jednak wysoka wartość merytoryczna, którą wnosi kilkaset fotografii o dużej niekiedy wartości historycznej, muzealnej, dokumentacyjnej¹⁵. W odróżnieniu od witryn „Etykietyki zapalczane PRL”¹⁶ czy

¹³ pr1998.pl (dostęp: 26.02.2013).

¹⁴ polskapr1.rejtravel.pl (dostęp: 26.02.2013).

¹⁵ Witryna zyskała uznanie profesjonalistów, o czym świadczy przekierowanie ze strony Ośrodka „Karta” (pamiętaniepeerelu.karta.org.pl/index.php?option=com_content&view=article&id=331&Itemid=64 (dostęp: 05.04.2013).

¹⁶ etykietkipr1.republika.pl (dostęp: 26.02.2013).

Gajewski Od nostalgii do eksploatacji (i z powrotem)

„Muzeum Dobranocek PRL-u”¹⁷ nie jest ona wirtualną kopią pewnego obiektu zewnętrznego wobec samego komunikatu, którymi byłyby w przypadku tych ostatnich witryn, odpowiednio, kolekcja etykiet od pudełek zapatek czy rekwizytów związanych z kreskówkami z czasów socjalizmu. Obie te kolekcje powstały wcześniej niż dokumentujący ich istnienie tekst elektroniczny.

Podobnym charakterem odznacza się pozbawiona tytułu witryna umieszczona pod adresem prl.republika.pl¹⁸. Stworzona przy pomocy kreatora stron reprezentuje fazę pośrednią w ewolucji estetyki stron WWW, późniejszą wobec pisanych samodzielnie przez autorów stron domowych typowych dla lat 90., a poprzedzającą nadejście dominujących dziś złożonych systemów zarządzania treścią. Ma ona charakter witryny tematycznej. Na stronie głównej autor *explicite* definiuje cel, który mu przyświecał podczas tworzeniu strony.

Witam wszystkich na stronie poświęconej tematyce przepięknych czasów „PRL-u” [...] sam niestety a może stety nie pamiętam tych czasów, dlatego postanowiłem odszukać wszelkich informacji związanych z tym okresem i umieścić je na mojej stronie.¹⁹

Witryna zawiera galerię zdjęć przedmiotów codziennego użytku kojarzonych z PRL, jak również rozbudowane kalendarium stworzone na podstawie tekstów, których źródła to: PWN, Radio Wolna Europa; Przegląd Reader's Digest, Optimus Pascal Multimedia SA czy Microsoft Encarta Encyclopedia. Mamy więc do czynienia z agregatorem treści tekstowych i wizualnych, który nie odnosi się do żadnego działania zewnętrznego i funkcjonuje samocelowo.

Komunikat heteroteliczny

Komunikat heteroteliczny został nadany w celu go transcendującym, wykraczającym poza sam ów komunikat. Przykładem tego rodzaju przekazu wybranym ze stworzonego korpusu będzie witryna internetowa służąca do wypromowania restauracji, osiągnięcia zysków ze sprzedaży „PRL-owskich pamiątek”, uzyskania przychodów z reklam lub inaczej zapośredniczonych profitów ekonomicznej czy innej natury. Sam przekaz ma charakter czysto instrumentalny. Gdyby twórcy komunikatu mieli możliwość realizacji swych celów w inny sposób, przekaz nie byłby potrzebny.

Do tej klasy można zaliczyć wszystkie znalezione witryny lokali gastronomicznych²⁰. Pełne przyciągających wzrok elementów graficznych oraz informacji sformułowanych niekiedy w stylu nawiązującym do PRL-owskiej nowomowy pełnią

¹⁷ muzeumdobranocek.pl (dostęp: 26.02.2013).

¹⁸ Dostęp: 05.04.2013.

¹⁹ prl.republika.pl (dostęp: 05.04.2013).

²⁰ prl.gda.pl (Gdańsk), oberza-prl.pl (Jedlina-Zdrój), czerwonywieprz.pl (Warszawa), prl.wroc.pl (Wrocław), prlpub.pl (Poznań) (dostęp: 26.02.2013).

Przechadzki

one funkcję perswazyjną (reklama lokalu) oraz informacyjną (zapowiedzi imprez, opisy lokali, menu etc.). Są elektronicznymi szybami wystawowymi, witrynami *sensu stricto*, jednym z elementów strategii promocyjnej. Zdarza się jednak, że charakter przekazu danego nadawcy rozmywa się i ewoluuje w stronę komunikatu autotelicznego. Widać to dobrze na przykładzie fanpage’u wrocławskiej Klubokawiarni PRL²¹. Regularnie zamieszczane posty zawierające przekazy wizualne odwołujące się do socjalistycznych realiów, a niekiedy do spraw związanych z samym lokalem, wywołują reakcje odbiorców przeradzające się niekiedy w krótkie dyskusje. Komunikat poczyna żyć własnym życiem i nabiera cech przekazu autotelicznego.

Innym przykładem komunikatów heterotelicznych są witryny sklepów internetowych²². Witryna sklepu „Spod lady” (reklamującego się jako „pierwszy sklep oferujący towary produkowane nieprzerwanie od czasów Polski Ludowej i najciekawsze retro gadżety”) daje możliwość zakupu – posługując się słowami twórców witryny – „rzeczy inspirowanych komediami i socrealizmem”, które składają się na zestaw typowych gadżetów reklamowych (kubki, koszulki, pocztówki, torby etc.), które snują nowoczesny apokryf PRL-owskiej idylli²³. Sklep funkcjonuje również w przestrzeni pozaelektronicznej – jego siedziba znajduje się w jednej z galerii handlowych w Toruniu. Można sobie wyobrazić działalność sklepu całkowicie *off-line* i gdyby mógł on w ten sposób funkcjonować, witryna najprawdopodobniej w ogóle by nie powstała. Z drugiej strony dochodzi tu również do pewnej autonomizacji sieciowego przekazu, dokonującej się, podobnie jak w powyżej przytaczanym przykładzie wrocławskiej Klubokawiarni PRL, za sprawą mechanizmów społecznościowych. Fanpage sklepu „Spod lady”²⁴, na którym są publikowane m.in. fotografie wybranych produktów z asortymentu, jest platformą, na której internauci wyrażają swoje zdanie na temat prezentowanych przedmiotów, jak również przywołują wspomnienia przez dany obiekt wywoływane. W ten sposób elektroniczny przekaz autonomizuje się, a jego funkcja wykracza poza proste reklamowanie sprzedawanych towarów – generuje on społeczność swoich odbiorców.

Komunikat epifenomenalny

Tym mianem można określić przekaz, który ma charakter działalności pobocznej i wtórnej wobec aktywności prymarnej, jak np. blog „Różowe okulary PRL-u. Queer Café”²⁵. Towarzyszy on cyklowi spotkań zorganizowanych przez

21 facebook.com/PRLKluboKawiarnia (dostęp: 05.04.2013).

22 spodlady.com, czasy-prl.com, kultoweauta.pl (dostęp: 05.04.2013).

23 Zob. Z. Grębecka *Między śmiechem a nostalgią...*, s. 331.

24 facebook.com/spodlady (dostęp: 26.02.2013).

25 rozoweokularyprl.wordpress.com (dostęp: 26.02.2013).

Fundację „Kultura dla Tolerancji”. Celem spotkań było zaprezentowanie PRL z perspektywy LGBT. Witryna, będąca z punktu widzenia technicznego i genologicznego blogiem działającym na portalu wordpress.com przygotowanym przez zawodowca, zawiera zapowiedzi spotkań i obszernie, wartościowe pod względem merytorycznym relacje z nich, a także wiele innych ciekawych materiałów. Niewątpliwie działania opisywane na blogu mogłyby być podejmowane równie dobrze bez publikacji informacji o nich – publikacja ma tu charakter „wisienki na torcie”. Należy jednak zauważyć, że omawiana witryna ma, z jednej strony, cechy komunikatu autonomicznego, gdyż może stać się źródłem informacji o funkcjonowaniu świata LGBT za PRL, z drugiej zaś – komunikatu heterotelicznego, gdyż, upowszechniając informację o kolejnych działaniach podejmowanych przez Fundację „Kultura dla Tolerancji”, przyczynia się do zwiększania liczby uczestników spotkań.

Interesujący jest przypadek utworzonego w 2004 roku Muzeum Dobranocek PRL-u²⁶. Początkowo wiodło ono żywot realno-wirtualny²⁷: zgromadzona przez Wojciecha Jamę kolekcja przedmiotów nawiązujących do popularnych PRL-owskich dobroćek (książki, komiksy, pojedyncze obrazki, historie na slajdach, figurki, kubki, talerze, zegary, nagrania audio, breloki, emblematy, kalendarze, kalejdoskopy, gry planszowe etc.) została przez niego zaprezentowana na stronie WWW. Tak sformułowany komunikat miał charakter hybrydyczny: epifenomenalno-autonomiczny. Ze względu na to, że służył udostępnieniu szerokiemu gronu odbiorców istniejących autonomicznie prywatnych zbiorów, powinien zostać zaklasyfikowany jako epifenomenalny. Jednak przez to, że kolekcja została przedstawiona na tyle szczegółowo, że sam komunikat sieciowy w zasadzie mógł zaspokoić apetyty potencjalnego odbiorcy, zyskał on status przekazu autonomicznego, był czymś więcej niż wizytówką i czymś niewiele mniej niż faktyczna kolekcja. Po dogłębnym zapoznaniu się z treścią strony wizyta w muzeum właściwie nie ma już sensu, choć z pewnością oglądanie rekwizytów w rzeczywistości, a nie tylko na zdjęciach, dostarczyłoby o wiele więcej informacji o nich.

To jednak nie koniec komplikacji. Przekazana miastu kolekcja stała się zaczątkiem Muzeum Dobranocek w Rzeszowie. Witryna Muzeum²⁸, funkcjonująca równolegle i niezależnie od wirtualnego i prywatnego Muzeum Wojciecha Jamy, w znacznej mierze utraciła w stosunku do swego pierwowzoru cechy przekazu autonomicznego, stała się bowiem siecią wizytówką istniejącego niezależnie od niej tradycyjnego, realnego muzeum. Nabrała więc cech komunikatu epifenomenalno-heteronomicznego, gdyż jej główną funkcją stało się informowanie o istnieniu Muzeum Dobranocek w Rzeszowie i o odbywających się w nim wydarzeniach kulturalnych.

²⁶ wojciechjama.info/omnie.html (dostęp: 05.04.2013).

²⁷ muzeumdobranocek.pl (dostęp: 05.04.2013).

²⁸ muzeumdobranocek.com.pl (dostęp: 05.04.2013).

Przechadzki

Tematyka

Zgromadzony korpus przekazów elektronicznych rozpada się na kilka mniej lub bardziej wyraźnie definiowalnych gniazd semantycznych. Można wskazać następujące dominanty tematyczne (w nawiasie liczba pozycji korpusu²⁹):

1. gadżety³⁰ (12),
2. historia polityczna³¹ (11),
3. motoryzacja³² (8),
4. gastronomia³³ (7),
5. architektura³⁴ (3),
6. historia społeczna i życie codzienne³⁵ (6),
7. film i telewizja³⁶ (3),
8. dowcipy³⁷ (2).

Należy dodać, że kategorie te nie są rozłączne, niektóre witryny (pozbawione dominanty tematycznej) zaliczają się do kilku z nich. W niektórych przypadkach atrybucja ma charakter umowny i prowizoryczny. Ponadto w powyżej systematyce nie zostały uwzględnione dwie witryny muzeów (o charakterze prymarnie epi-

²⁹ Do danej klasy należą witryny, dla których dana tematyka stanowi dominantę. Witryna zostaje zaliczona do dwóch klas jedynie wtedy, gdy trudno jednoznacznie wskazać tematykę dominującą.

³⁰ czasy-prl.com, etykietki-prl.republika.pl, inprl.pl, legendy-prl.pl, pamiatki-prl.bartlomiejspeth.com, polskaprl.rejtravel.pl, prl.cba.pl, prl.republika.pl, prl.wspomnienia40latka.blogspot.com, propaganda-prlu.bartlomiejspeth.com, spodlady.com, zabawki-prl.pl (dostęp: 05.04.2013).

³¹ czasyprl.123hosting.pl, komunizm.eu, opozycjaprl.pl, pamietaniepeerelu.karta.org.pl, pamietaniepeerelu.pl, prl.cba.pl, prl.futre.pl, prl.republika.pl, qprl.nowemedia.info, swiadkowieprl.pl, utahe.pl (dostęp: 05.04.2013).

³² auta-prl.pl, czarprlu.pl, kultoweauta.pl, motobazar-prl.pl, motocyklewprl.blogspot.com, motolegandyprl.pl, prl998.pl, samochodyprl.blox.pl (dostęp: 05.04.2013).

³³ czerwonywieprz.pl, facebook.com/pages/Gospoda-PRL/138284819539754, galeriaprl.com, oberza-prl.pl, prl.gda.pl, prl.wroc.pl, prlpub.pl (dostęp: 05.04.2013).

³⁴ czar-prl.blogspot.com, ladniej.uwb.edu.pl, warszawaprl.blogspot.com (dostęp: 05.04.2013).

³⁵ peweks.blogspot.com, polska-peerelu.blog.onet.pl, polskaludowa.blogspot.com, qprl.nowemedia.info, rozwoeokularyprl.wordpress.com, wspomnienieprl.blogspot.com (dostęp: 05.04.2013).

³⁶ muzeumdobranocek.pl, muzeumdobranocek.com.pl, seriale-prl.blogspot.com (dostęp: 05.04.2013).

³⁷ facebook.com/pages/klubokawiarnia-prl/360441442868, prl.wspomnienia40latka.blogspot.com (dostęp: 05.04.2013).

fenomenalno-heteromonicznym) poświęconych czasom PRL: w Krakowie³⁸ oraz w Rudzie Śląskiej³⁹ – ze względu na różnorodność posiadanych przez nie zbiorów należałoby je zaliczyć bez mała do wszystkich kategorii.

Kategoria, która została umownie określona mianem „gadżety”, ilościowo przeważa, co odzwierciedla intuicyjne przekonanie o dominacji optyki antykwarycznej w nawiązaniach do PRL odnajdywanych w tekstach kultury elektronicznej. Należą tu omawiane powyżej witryny sklepów internetowych czy strona „Kultura PRL-u. Historia PRL w obrazkach”⁴⁰, ale na szczególną uwagę zasługuje strona zatytułowana „Born in the PRL”. Funkcjonuje ona równolegle ze swoim fanpage’em na Facebooku⁴¹, który otrzymał ponad ćwierć miliona „lajków”⁴². Od strony gatunkowej jawi się ona jako serwis foto/wideo. Wyposażona w mechanizmy społecznościowe, takie jak możliwość komentowania, jest dobrze zintegrowana z serwisami społecznościowymi. Odnajdujemy tam typowe ikony PRL-owskiej popkultury w niespotykanych czasem aranżacjach (np. fotografia tatuażu przedstawiającego dużego fiata i magnetofon kasetowy⁴³), ale ilościowo przeważają PRL-owskie apokryfy, czyli przedmioty lub zdarzenia, które, jakkolwiek historycznie z socjalistyczną Polską nic wspólnego nie mają, odbiorcom i nadawcom komunikatu kojarzą się z życiem w demoludzie. Taka sama optyka została przyjęta *explicite* na fanpage’u Bareizmy⁴⁴, który nosi podtytuł „Współczesne absurdy rodem z PRL-u”.

Komentarza wymaga także kategoria historii politycznej. Liczba reprezentujących ją witryn jest cokolwiek myląca, gdyż pięć z nich⁴⁵ trzeba uznać za przykład tzw. web spamu. Jest to praktyka mająca na celu manipulowanie wynikami uzyskiwanymi przy pomocy wyszukiwarek internetowych⁴⁶. Umieszczone tam treści (czysto tekstowe) są niskiej jakości merytorycznej oraz językowej i służą do komercyjnego pozycjonowania stron. Z punktu widzenia odbiorcy-człowieka stanowią przekaz „śmieciowy”, pozbawiony wartości poznawczej, spam.

38 muzprl.pl (dostęp: 05.04.2013).

39 muzeumprl-u.pl (dostęp: 05.04.2013).

40 polskaprl.rejtravel.pl (dostęp: 26.02.2013).

41 facebook.com/BornInThePRL (dostęp: 05.04.2013).

42 Dostęp: 05.04.2013.

43 inprl.pl/relikt/5020 (dostęp: 09.04.2013).

44 facebook.com/bareizmyPL (dostęp: 09.04.2013).

45 czasyprl.123hosting.pl, opozycjaprl.pl, pamietaniepeerelu.pl, prl.futre.pl, utahe.pl (dostęp: 05.04.2013).

46 Zob. Z. Gyöngy, H. Garcia-Molina *Web spam taxonomy*, w: *First international workshop on adversarial information retrieval on the Web* (at the 14th International World Wide Web Conference), Chiba, Japan 2005. infolab.stanford.edu/~zoltan/publications/gyongyi2005web.pdf (dostęp: 05.04.2013).

Przechadzki

Przykładem, by tak rzec, pełnowartościowego serwisu z kategorii historii politycznej jest witryna zatytułowana „KOMUNIZM SOCJALIZM I CZASY PRL-u w Polsce”⁴⁷. Jest ona owocem działalności hobbystycznej. Zawiera fragmenty książek, artykułów gazetowych, dokumentów urzędowych, przemówień, jak również biogramy postaci historycznych ważnych dla ruchu komunistycznego (skopiowane z internetowej encyklopedii PWN, bez podania źródła). Dostępne są na niej również materiały audio (pieśni, rejestracje przemówień), foto (plakaty propagandowe) oraz wideo.

Serwisem w pełni oficjalnym i profesjonalnym z tej samej kategorii jest witryna „Pamiętanie Peerelu. Opowieści o wspólnych i indywidualnych sposobach na system: 1956-1989”⁴⁸. Projekt zrealizowany przez Ankę Grupińską pod auspicjami Ośrodka „Karta” polegał na umieszczeniu w Sieci materiału zebranego dzięki przeprowadzeniu serii wywiadów z działaczami opozycji. Celem, który przyświecał badaczom, było

zapisanie metodą oral history doświadczenia i pamięci zdarzeń działaczy opozycyjnych z pierwszego i ostatniego szeregu: urzędnika, lekarza, kucharki w stołówce pracowniczej, nauczyciela historii, robotnika, przedszkolanki itd. – czyli tych wszystkich, których oświadczenie pozwoli rekonstruować czas zapominany i zakłamywany.⁴⁹

Zaskakująca jest ilość dokumentów o tematyce motoryzacyjnej i gastronomicznej. Oba te spektra kulturowe pojawiły się już jednak w badaniach nad komunizmem⁵⁰. Refleksje, jakie można poczynić po zapoznaniu się z tekstami elektronicznymi w tym zakresie, są następujące: o ile tematyka gastronomiczna sprowadza się do homogenicznego zbioru witryn restauracji, pubów, klubów oraz jednego domu weselnego, o tyle witryny poświęcone pojazdom samochodowym i motocyklom produkowanym za czasów PRL tworzą zespół heterogeniczny. Znajdziemy tu projekty czysto amatorskie, jak blog „Motocykle PRL. Stare motory w filmie i literaturze”, zbierający liczne przykłady motywów motocykle w twórczości polskiej szkoły filmowej oraz w polskiej literaturze; działania półprofesjonalne, jak wskazany powyżej „PRL 998”, wykonaną przez profesjonalną firmę witrynę Ogólnopolskiego Złotu Pojazdów Moto Legendy PRL⁵¹, czysto komercyjne przedsięwzięcia wydawnictwa DeAgostini⁵², które produkuje i kolportuje przy pomocy Internetu miniaturowe modele „kultowych aut PRL-u”.

47 komunizm.eu (dostęp: 09.04.2013).

48 pamietaniepeerelu.karta.org.pl (dostęp: 26.02.2013).

49 pamietaniepeerelu.karta.org.pl/index.php?option=com_content&view=article&id=47&Itemid=54 (dostęp: 26.02.2013).

50 K. Binda *Zastawą 750 po Jugostawii*, w: *Popkomunizm...*; M. Bogusławska *Tito od kuchni. Popularne (re)konstrukcje obrazu komunistycznej Jugostawii*, w: tamże.

51 motolegendyprl.pl (dostęp: 09.04.2013).

52 kultoweauta.pl (dostęp: 09.04.2013).

Gajewski Od nostalgii do eksploatacji (i z powrotem)

Z dziedziny historii społecznej i dziejów życia codziennego na szczególną uwagę zasługuje blog „pogadajmy o peerelu w czterech porach roku”⁵³. Blog, który skupia wokół siebie społeczność „młodzieży peerelowskiej” (wedle autodefinicji tej społeczności), za oś porządkującą refleksji przyjmuje porównanie kontrastywne światów PRL i III RP⁵⁴.

Problematyka architektoniczna pojawia się jako temat główny trzech witryn: jednego działania oficjalnego oraz dwóch nieoficjalnych i amatorskich. Pierwsze zostało zorganizowane na Uniwersytecie w Białymstoku pod tytułem „Ładniej? PRL w przestrzeni miasta”⁵⁵. Powstaniu witryny towarzyszyło wydanie albumu-przewodnika pod tym samym tytułem, ma więc ona charakter epifenomenalny, choć i częściowo autoteliczny, ponieważ zawiera bogatą kolekcję fotografii przykładów socrealistycznej architektury Białegostoku. Jeśli chodzi o pozostałe dwie strony amatorskie, obie należą do gatunku bloga i zawierają kilkadziesiąt zdjęć dokumentujących rozwój socrealizmu w architekturze polskiej. Blog „Pocztówki o Warszawie PRL” koncentruje się na tematyce warszawskiej, „Czas minionego ustroju” zaś zawiera przykłady z całego kraju.

Do kategorii „film i telewizja” zaliczają się właściwie tylko dwie witryny. Jedną z nich jest omawiane już Muzeum Dobranoczek (reprezentowane przez dwie witryny), drugą – blog „Seriele PRL”, który zawiera opisy takich filmów odcinkowych jak „Czterdziestolatek”, „Czterdziestolatek 20 lat później”, „Czterej pancerni i pies”, „Alternatywy 4” oraz „Zmiennicy”. Niestety, znakomita większość linków nie działa z przyczyny naruszenia praw autorskich.

PRL-owskie dowcipy są raczej słabo reprezentowane, co wydaje się znaczące, zważywszy na popularność różnego typu ludycznych odniesień do kultury PRL⁵⁶. Można domniemywać, że tradycyjnemu, tekstowemu dowcipowi nie służy medium elektroniczne, które oferuje znacznie „gorętsze” (w sensie McLuhana) przekazy, takie jak fotografia czy wideo. Komiczne zaś nawiązania do PRL funkcjonujące w sferze wizualnej, będące podstawą działania galerii zdjęć, takich jak „Born in PRL”, są reprezentowane, jak już wskazano, bardzo licznie.

Wnioski, które nasuwają powyższe rozważania, są takie, że popyt na ujęcia nostalgizujące czasy PRL wywołał falę działań o celu komercyjnym, które dzięki rozwojowi funkcjonalności społecznościowych w mediach elektronicznych stały się pretekstem do snucia narracji nostalgicznych i zarazem ich materialnym nośnikiem. Tym razem nie przez pojedynczych twórców samodzielnych, amatorskich

⁵³ polska-peerelu.blog.onet.pl (dostęp: 09.04.2013).

⁵⁴ Artykuł poświęcony analizie bloga: K. Gajewski *My, młodzież peerelowska. Kultura uczestnictwa w refleksji nad przeszłością* (w druku).

⁵⁵ ladniej.uwb.edu.pl (dostęp: 09.04.2013).

⁵⁶ Grębecka widzi w ewokacjach typu komicznego, poza nostalgią i resentymentem, jedną z trzech głównych klas odniesień do PRL w popkulturze w ogóle (zob. Z. Grębecka *Między śmiechem a nostalgią...*, s. 321).

Przechadzki

i profesjonalnych witryn, ale przez milionowe rzesze użytkowników portali społecznościowych.

Abstract

Krzysztof GAJEWSKI

**The Institute of Literary Research of the Polish Academy of Sciences
(Warszawa)**

From nostalgia to exploitation (and back). A glimpse at the tropes of the People's Republic of Poland in the texts of digital culture

The article describes the function of the tropes of the People's Republic in the texts of digital culture on the example of 50 websites. The corpus is being analysed here with the use of a system of criteria and presented according to the themes. The core of the classification is the selection of the three types of the digital message: autotelic, heterotelic and epiphenomenal. Subsequently, the choice of websites – representing various thematic categories – is being presented and analysed. The research pursued allows to formulate a thesis at the very end, that the tropes of the Peoples' Republic, whose function has initially been nostalgic, will subordinate to commercialisation, which in turn will lead to the emergence of the second wave of nostalgia in social media.